



You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Biblioteka Instytutu Fizyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1965-2012)

Author: Alina Stokłosa

Citation style: Stokłosa Alina. (2018). Biblioteka Instytutu Fizyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1965-2012). W: M. Kycler, D. Pawelec, B. Warzachowska (red.), „Biblioteki specjalistyczne Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” (S. 219-233). Katowice : Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek



Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).



UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH



Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Biblioteka Instytutu Fizyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1965–2012)

Wstęp

Uniwersytet Śląski (UŚ) utworzono w 1968 roku z połączenia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach (WSP) oraz Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach (FUJ). Wraz z rozwojem nowo powstałej uczelni, wzrosło zapotrzebowanie pracowników powstałych wydziałów i instytutów na dostęp do literatury naukowej. Dlatego należało stworzyć odpowiednie zasoby w postaci bibliotek wydziałowych oraz instytutowych. Władze Uczelni i Instytutu Fizyki, wychodząc naprzeciw potrzebom kadry naukowców i studentów powołały w roku 1965 Bibliotekę Instytutu Fizyki (BIF), która funkcjonowała do roku 2012. Działalność biblioteki obejmowała gromadzenie, opracowanie i udostępnianie literatury naukowej w postaci wydawnictw zwartych oraz czasopism krajowych i zagranicznych. BIF w roku 2009 została wcielona do Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, a w roku 2012 jej zbiory przeniesiono do Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej (CINiBA).

Niniejszy artykuł ma przybliżyć czytelnikowi historię Biblioteki Instytutu Fizyki, prześledzić ciągłość gromadzenia zbiorów oraz sylwetki ludzi w niej pracujących.

Historia Biblioteki Instytutu Fizyki

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 29 września 1950 roku na Górnym Śląsku została utworzona Wyższa Szkoła Pedagogiczna (WSP) w Katowicach. Jej pierwszym Rektorem został mgr Stanisław Glücksman, później prof. dr hab. pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Fizyki. Początkowo uruchomiono trzy kierunki: matematyczny, fizyczny i chemiczny¹.

¹ *Uniwersytet Śląski 1968–2008. „Mądrość zbudowała sobie dom...”. Dzieje, dokumentacja, źródła.* Pod red. A. BARCIAKA. Katowice 2008, s. 42–44.

W październiku 1963 roku zainaugurowano pierwszy rok akademicki w zamiejscowym Studium Uniwersytetu Jagiellońskiego (FUJ – Filia Uniwersytetu Jagiellońskiego). Rok później otwarto studium fizyki. Osobą odpowiedzialną za organizację zamiejscowego Studium UJ była prodziekan Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UJ doc. dr hab. Maria Kunisz, a duże zasługi w uruchomieniu i rozwoju studiów matematyczno-fizycznych w Katowicach położyli profesoria Marek Kuczma i Adam Strzałkowski².

Z dniem 8 czerwca 1968 roku rozporządzeniem Rady Ministrów utworzono w Katowicach Uniwersytet Śląski przez połączenie WSP³ i FUJ. Pośród czterech nowo powstałych wydziałów znalazł się Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii⁴. Uroczysta inauguracja pierwszego roku akademickiego w Alma Mater Silesiensis odbyła się w Hali Parkowej w Katowicach dnia 1 października 1968 roku⁵.

Jednym z pionierów Uniwersytetu Śląskiego był profesor Andrzej Pawlikowski. Współtworzył on również Instytut Fizyki wspólnie z profesorami: Adamem Strzałkowskim, Augustem Chełkowskim, Janem Hańderkiem i ich uczniami. Startując prawie od zera, zbudowali oni trwały fundament Instytutu Fizyki. Prof. Andrzej Pawlikowski był też głównym organizatorem Biblioteki Instytutu Fizyki⁶.

W roku 1968 utworzono Bibliotekę Główną Uniwersytetu Śląskiego (BG UŚ) i pięć bibliotek zakładowych, w tym Bibliotekę Sekcji Fizyki. Zaczątkiem księgozbioru Biblioteki Sekcji Fizyki były książki otrzymane w darze z Uniwersytetu Jagiellońskiego, woluminy złożone w depozyt przez Bibliotekę Śląską oraz zbiory Biblioteki Katedry Fizyki WSP. Kierownikiem Katedry Fizyki WSP był prof. zw. Ludwik Kozłowski, kierownik Zakładu Fizyki Ciała Stałego Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Bibliotekę prowadzili asystenci Zakładu Fizyki Teoretycznej i Jądrowej. W zadaniach sekcji mieścił się zakup, inwentaryzacja i wypożyczenia. Obsługę Biblioteki zwiększono do dwóch etatów bibliotecznych i rozpoczęto pracę nad tworzeniem katalogu alfabetycznego i rzeczowego. W 1970 roku zbiory biblioteczne przeniesiono do pomieszczenia zastępczego w nowym gmachu Instytutu Fizyki przy ul. Uniwersyteckiej 4, a od 1971 roku przemianowano ją na Bibliotekę Instytutu Fizyki, powierzając kierownictwo dr Janinie Woźnickiej.

² Ibidem, s. 49.

³ Rektorem WSP był prof. dr hab. Józef Pieter.

⁴ Ibidem, s. 62.

⁵ Ibidem, s. 296–299.

⁶ M. MATLAK: *Ojciec katowickiej fizyki teoretycznej. Wspomnienie o Profesorze Andrzeju Pawlikowskim*. „Gazeta Uniwersytecka. Miesięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” 2007, nr 9 (149), s. 26–27.

Baza lokalowa i wyposażenie

W 1969 roku Biblioteka Sekcji Fizyki usamodzielniała się, jako pierwsza spośród bibliotek zakładowych. Zajmowała wówczas lokal przy ul. Szkolnej 7.

W 1970 roku zbiory biblioteczne przeniesiono do pomieszczenia zastępczego w nowym gmachu Instytutu Fizyki przy ul. Uniwersyteckiej 4, jednakże nie było ono dostosowane do przechowywania i udostępniania księgozbioru. Dopiero w grudniu 1972 roku biblioteka doczekała się specjalnie przygotowanych na cele biblioteczne pomieszczeń. Jej lokal składał się z dwóch dużych czytelni – druków zwartych i czasopism, o powierzchni 150 m² każda, pracowni fotograficznej oraz dwóch pokoi przeznaczonych do prac bibliotecznych⁷. Wówczas też wprowadzono wolny dostęp do zbiorów.

Centralnym punktem biblioteki były czytelnie. Książnica nie posiadała odrębnego pomieszczenia magazynowego i wypożyczalni. Zbiory – jak wspomniano – znajdowały się w wolnym dostępie, ułożone według schematu układu rzeczowego. Zarówno pomysł dostępu do księgozbioru, jak i jego układ stworzony został przez grono pracowników naukowo-dydaktycznych Instytutu Fizyki⁸. Układ ten pozwalał na samodzielne wyszukiwanie książek. Ten sam system zastosowano w przypadku czasopism, z tym że w układzie alfabetycznym.

Dla całego schematu przyjęto symbol literowy *F*. Główny dział *Fizyka* otrzymał symbol **FF**, *Encyklopedie i słowniki* – **FE**, *Filozofia* – **FL**, *Astronomia* – **FA**, *Biofizyka* – **FB**, *Chemia* – **FC**, *Matematyka* – **FM**, *Technika* – **FT**, *Varia* – **FV**, *Podręczniki do nauki języków obcych* – **FJ**, *Bibliotekoznawstwo* – **FBI**⁹. Według *Schematu Układu Rzeczowego* w ramach każdego działu po symbolu literowym umieszczono oznaczenie cyfrowe, np. *Elektrodynamika i Szczególna Teoria Względności* – **FF10**. Dla kursu podstawowego regały opisane były: *PODRĘCZNIKI* oraz *Fizyka–Opracowania Ogólne* – **FF1**.

Osobno dostępny był księgozbiór podręczny, z którego można było korzystać na miejscu. Księgozbiór podręczny stanowiły encyklopedie, słowniki, skrypty uczelniane, podręczniki ogólne, podręczniki do Pracowni Fizycznych oraz inne książki, umieszczone ze względu na zapotrzebowanie użytkowników. Biblioteka dysponowała instrukcjami do Pracowni Fizycznych I i II, Pracowni Elektronicznych oraz Pracowni Fizyki Jądrowej. Korzystając z księgozbioru podręcznego

⁷ J. WOŹNICKA: *Organizacja biblioteki zakładowej wyższej uczelni na podstawie rzeczowego układu księgozbiorów na przykładzie Biblioteki Instytutu Fizyki Uniwersytetu Śląskiego*. W: *Z problemów organizacji pracy bibliotecznej*. T. 2. Red. A. JAROSZ, H. KOT. Katowice 1983, s. 56.

⁸ Ibidem, s. 57.

⁹ Ibidem.

czytelnicy zobowiązani byli pozostawić dyżurującemu bibliotekarzowi legitymację lub inny dokument ze zdjęciem.

W 1987 roku baza lokalowa biblioteki powiększyła się o 44 m², które wykorzystano na magazyn zbiorów z dziedzin: matematyki, chemii i astronomii. Przystąpiono do sporządzenia katalogu topograficznego zbiorów.

W związku z otrzymaniem w 1991 roku kserografu firmy Rank-Xerox oraz ze szkoleniem z zakresu jego obsługi zaprzestano wypożyczenia czasopism na zewnątrz. W 1996 roku do biblioteki zakupiono komputer służący do wprowadzania opisów bibliograficznych w systemie ISIS. Dwa lata później zakupiono kolejne komputery – do czytelni czasopism, czytelni ogólnej oraz drugi komputer służący do prac wewnętrznych biblioteki. W 1996 roku zakupiono nowy komputer OPTIMUS PLUS 486DX2-66 oraz drukarkę OKI MICROLINE 390F. Nowy sprzęt pozwolił na systematyczne wprowadzanie rekordów do bazy. Kolejne trzy komputery zakupiono w grudniu 1997 roku i udostępniono je pracownikom oraz studentom. Reasumując, do roku 2000 w czytelni zbiorów zwartych zainstalowano sześć stanowisk komputerowych podłączonych do sieci.

W 2006 roku BIF rozszerzyła swoją działalność i umożliwiła dostęp do *Kawiarenki Internetowej*. W tym celu zostało wygoszodarowane pomieszczenie na parterze budynku. *Kawiarenka* cieszyła się ogromnym powodzeniem, o czym świadczy liczba studentów korzystających już w pierwszym roku jej funkcjonowania¹⁰.

Struktura organizacyjna BIF

Biblioteka Instytutu Fizyki z dniem 1 października 1978 roku została włączona do Biblioteki Głównej. Zakup książek i ich opracowanie dalej prowadziła we własnym zakresie. Z dniem 15 listopada 1980 roku na podstawie zarządzenia 21/80 JM Rektora Uniwersytetu Śląskiego, ponownie przekształcono Zbiory Fizyki BG w Bibliotekę Instytutu Fizyki.

Działalność biblioteki porządkował regulamin wewnętrzny oraz uchwała Senatu¹¹. Opłaty pobierane w bibliotece za przetrzymywanie książek pobierane były zgodnie z Zarządzeniem Dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego¹².

¹⁰ W roku otwarcia (2006) zarejestrowano 4 119 osób korzystających z usług Kawiarenki Internetowej.

¹¹ *Uchwała Nr 68 Senatu Uniwersytetu Śląskiego z dnia 26 czerwca 2007 r. w sprawie ustalenia „Regulaminu udostępniania zbiorów w systemie biblioteczno-informacyjnym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”*. <http://bip.us.edu.pl/sites/bip.us.edu.pl/files/uchw200768.pdf> [dostęp: 14.10.2016].

¹² *Zarządzenie nr 10/2007 Dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego z dnia 6.09.2007 r. w sprawie określenia opłat za niektóre prace i usługi wykonywane w bibliotekach systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu*. http://www.bg.us.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=41:zarzdzenie-nr-102007-dyrektora-biblioteki-universytetu-lskiego&catid=9:regulaminy-k&directory=1 [dostęp: 14.10.2016].

Z dniem 1 sierpnia 2009 roku BIF została wcielona do BUŚ i przekształcona w Oddział Specjalistyczny BUŚ – Zbiory Fizyki. Na skutek reorganizacji systemu biblioteczno-informacyjnego z dniem 1 lutego 2011 roku rozpoczęły się przygotowania biblioteki do przejścia do nowego budynku i włączenia księgozbioru Instytutu Fizyki do zbiorów BG UŚ. Do tego roku Biblioteka Instytutu Fizyki wchodziła w skład struktury organizacyjnej Instytutu Fizyki i była finansowana z budżetu Instytutu oraz budżetu UŚ; nadzór merytoryczny nad biblioteką sprawował Dyrektor BUŚ.

Pracownicy

Początkowo w bibliotece zatrudniona była jedna osoba, która jednocześnie nią kierowała. W kolejnych latach liczba etatów powiększała się, by wzrosnąć do siedmiu. Pod koniec działalności biblioteki, przed przeprowadzką do CINiB-y liczbę zatrudnionych zmniejszono do trzech osób. Nie było sztywnego podziału obowiązków. Każdy z pracowników zajmował się całością prac wewnętrznych i świadczonych przez Bibliotekę usług. Do obowiązków bibliotekarzy należało przede wszystkim pełnienie dyżurów i obsługa wypożyczalni, czytelnii ogólnej oraz czytelnii czasopism, utrzymywanie porządku w zbiorach oraz działalność informacyjna (pomoc użytkownikom w obsłudze bibliotecznych baz danych, katalogów elektronicznych). Pracownicy na bieżąco opracowywali formalnie i rzeczowo zbiory w katalogach elektronicznych, obsługiwali kawiarenkę internetową i kserograf, ewidencjonowali przybytki i ubytki, współpracowali z księgarniami, antykwariatami i wydawnictwami przy gromadzeniu i uzupełnianiu księgozbioru.

Organizatorem i pierwszym pracownikiem biblioteki był dr Andrzej Pawlikowski, który prowadził ją od 1965 roku, kiedy była ona jeszcze biblioteką zakładową Filii UJ Wydziału Matematyki Fizyki i Chemii. W 1967 roku kadre biblioteki stanowiły dwie osoby: Róża Sagan, zatrudniona na stanowisku młodszego bibliotekarza i kierujący biblioteką dr Andrzej Pawlikowski. Od roku 1971 biblioteką kierowała dr Janina Woźnicka. Liczba etatów wówczas wzrosła do pięciu. Opiekunem naukowym (właściwie od początku jej istnienia) był jej poprzedni kierownik, prof. dr hab. Andrzej Pawlikowski¹³. Od początku 1979 roku do 1 kwietnia 1980 roku placówką kierowała mgr Joanna Ganczarska. W kwietniu 1980 roku funkcję przejęła mgr Maria Kwaśny, która pełniła ją do tragicznej śmierci 4 listopada 1994 roku. Dnia 1 grudnia 1994 roku kierownikiem BIF mianowano mgr Halinę Stasz, która nią zarządzała do 31 grudnia 2008 roku (do czasu przejścia na emeryturę). Kolejnym i ostatnim kierownikiem biblioteki – do momentu włączenia Zbiorów Fizyki w strukturę BUŚ – została od 1 stycznia 2009 roku mgr Alina Stokłosa. Informację o wszystkich osobach zatrudnionych w BIF zamieszczono w aneksie.

¹³ *Sprawozdanie Biblioteki Instytutu Fizyki z 1976 roku*. Katowice 1977 (mps).

Organizacja i zarządzanie zbiorami

Działalność biblioteki początkowo obejmowała głównie gromadzenie zbiorów i prace nad kształtowaniem księgozbioru, jego układu i dostępu do literatury naukowej z dziedziny fizyki i nauk pokrewnych. W latach następnych, kiedy biblioteka otrzymała dwa etaty biblioteczne, rozpoczęto prace nad tworzeniem dwóch katalogów – alfabetycznego i rzeczowego. Ich efektem była przeprowadzona w 1971 roku melioracja katalogów oraz założenie kart akcesyjnych czasopism, a także katalogu czasopism.

Zakup książek z fizyki i dziedzin pokrewnych, związanych z realizacją programu studiów, prowadzono we własnym zakresie. Wykonywano mikrofilmy, fotokopie, przeźrocza i kserokopie dla pracowników UŚ oraz na zamówienie innych ośrodków naukowych, korzystając z kserografu administracji¹⁴. Odbitki wykonywano dla pracowników i studentów Instytutu Fizyki, Instytutu Chemii i Wydziału Techniki – obecnie Wydziału Informatyki i Nauki o Materiałach (WINoM).

Opracowanie

Do początku lat 90. karty katalogowe były pisane na maszynie, najpierw mechanicznej, potem elektrycznej. Kolejnym etapem w rozwoju katalogowania były karty katalogowe tworzone przy użyciu komputera. Należy jednak zaznaczyć, że opisy bibliograficzne nie były dostępne w sieci.

Dopiero w roku 1996 Biblioteka Instytutu Fizyki przystąpiła do opracowywania książek w systemach komputerowych – od 1996 roku w systemie ISIS, a następnie od 2002 roku w systemie PROLIB i katalogu NUKAT.

W 2002 roku katalog kartkowy został zamknięty. Katalogowane pozycje zaczęto wprowadzać do katalogu elektronicznego. W 2008 roku sporządzono i zmodyfikowano 396 opisów bibliograficznych (od początku istnienia bazy 1 406). Ilość opracowanych i dostępnych przez OPAC egzemplarzy 421 (ogółem 2 307).

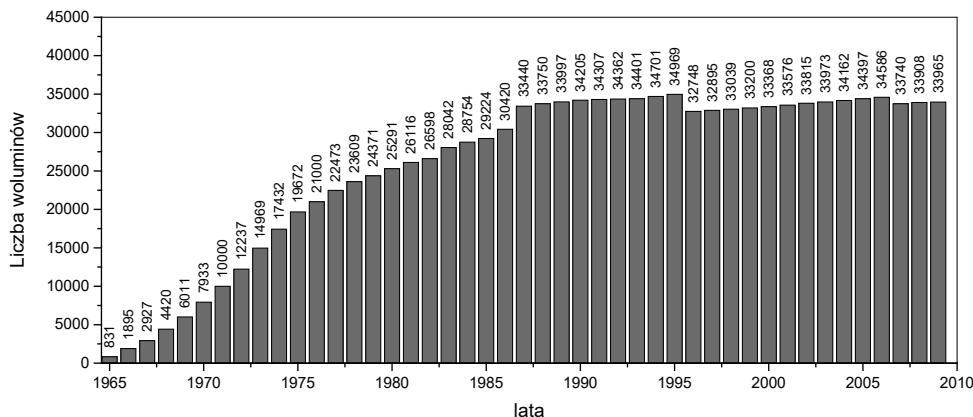
Gromadzenie

Biblioteka Instytutu Fizyki zajmowała się gromadzeniem zbiorów z fizyki i nauk pokrewnych. Podstawą gromadzenia w bibliotece był zakup zarówno literatury krajowej, jak i zagranicznej, niezbędnej przy realizacji programu naukowo-badawczego Instytutu Fizyki oraz działalności dydaktycznej prowadzonej przez pracowników Instytutu. Planowanie gromadzenia odbywało się przy współpracy z pracownikami naukowo-dydaktycznymi. Dokumenty nabywane przez bibliotekę, jak wskazano wcześniej – to książki, czasopisma o charakterze naukowym oraz materiały konfe-

¹⁴ Na podstawie sprawozdań z działalności Biblioteki Instytutu Fizyki.

rencyjne. Większość księgozbioru stanowiły książki związane z działalnością naukową, pozostała część to podręczniki dla studentów, stanowiące kurs podstawowy fizyki dla różnych kierunków.

Księgozbiór biblioteki był zróżnicowany treściowo. BIF włączała do zbiorów publikacje z poszczególnych działów fizyki, np. astronomii, astrofizyki, mechaniki kwantowej, fizyki fazy skondensowanej. Pozyskiwała również materiały z nauk pokrewnych takich jak biologia, medycyna, chemia, geofizyka, technika, informatyka, ekonomia, matematyka.



Wykres 1. Rozwój księgozbioru BIF w latach 1965–2010 (druki zwarte)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki.

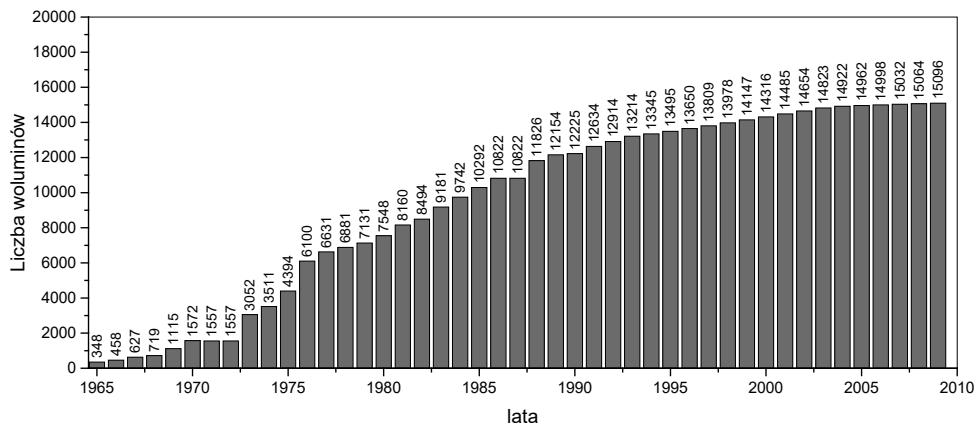
Z przedstawionych powyżej danych wynika, że największy wzrost liczby książek w zbiorach BIF przypada na lata 1970 do 1980. W 1988 roku nastąpił skokowy wzrost zakupów. Ubytki ujawniono w przeprowadzonym w roku 1996 i 2008 skontrum.

Czasopisma, które gromadziła biblioteka, to w większości periodyki zagraniczne (anglojęzyczne) wydawane przez takich wydawców, jak: Springer czy Elsevier. Dokonywano również zakupu czasopism polskich, wydawanych zarówno w języku polskim („Postępy Fizyki”, „Świat Nauki”) jak i angielskim („Acta Physica Polonica”). Listę tytułów czasopism ustalał zespół pracowników naukowo-dydaktycznych i przedstawiał do zatwierdzenia Dyrektorowi Instytutu.

Lata 1970–1980 przyniosły – podobnie jak w przypadku druków zwartych – największy przyrost wydawnictw ciągłych. Brak ubytków wynika zapewne z tego, że czasopisma nie były wypożyczane na zewnątrz.

W związku z ponoszonymi wydatkami prowadzono ewidencję finansową zakupionych książek i czasopism oraz innych materiałów do użytku bibliotecznego, a także usług (np. naprawa kse-

rografu, oprogramowanie komputerowe). Rachunki wpisywano do księgi akcesyjnej. Ujęte w niej były: źródło nabytku, numer rachunku, cena zakupionych dokumentów. Zakupione materiały finansowane były z różnych źródeł takich jak: badania własne zakładów, badania statutowe, granty, środki na działalność dydaktyczną, fundusze z puli rektora czy z puli dyrektora instytutu. Prenumerata czasopism zagranicznych i krajowych była finansowana ze środków zabezpieczonych z rocznym wyprzedzeniem. W tym przypadku biblioteka współpracowała z Oddziałem Czasopism Biblioteki Uniwersyteckiej. Większość księgozbioru, jakim dysponowała biblioteka to zakupy własne. Dary i wymiana stanowiły jedynie niewielką część gromadzonych przez bibliotekę zbiorów. Innym rodzajem wpływu były książki pozyskiwane z zakupu za zagubione woluminy. Stanowiło to dodatkowy element wzbogacający księgozbiór biblioteki.



Wykres 2. Rozwój księgozbioru BIF w latach 1965–2010 (czasopisma)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki.

Wszystkie dokumenty w zbiorach biblioteki sygnowano pieczęciami. Używano pieczęci okrągłej o treści: „Biblioteka Instytutu Fizyki – Uniwersytet Śląski”, którą umieszczano na stronie redakcyjnej oraz na końcu książki. Drugim sposobem oznakowania była pieczęć podłużna o treści „BUŚ” umieszczano ją na stronie 12 lub 14 (strona 14 wówczas, gdy na stronie 12 nie było tekstu lub był spis treści). Oprócz znakowania pieczęciami, biblioteka umieszczała na książce numer inwentarzowy i sygnaturę. Biblioteka Instytutu Fizyki używała siglum BIF.

Oprócz tradycyjnego znakowania książek na stronie redakcyjnej umieszczano informacje o sygnaturze miejsca, czyli określonego działu fizyki lub nauk pokrewnych. Sygnaturę miejsca umieszczano na grzbiecie książki. Dotyczyło to księgozbioru, który był udostępniany na zewnątrz.

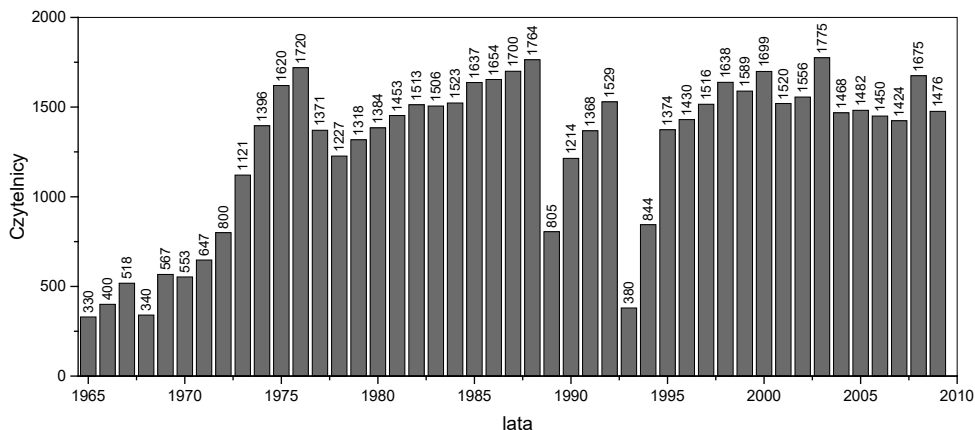
Księgozbiór podręczny – do korzystania na miejscu posiadał również numerację umieszczoną na grzbiecie książki, ale bez określenia działu. Książki w nim zgromadzone ujęto w zeszycie *Czytelnia Podręczna*, stanowiącym spis książek, z których można było korzystać na miejscu za okazaniem legitymacji lub innego dokumentu stwierdzającego tożsamość. Spis ten ułożony był alfabetycznie według autorów. Podane były w nim informacje o autorze i tytule oraz numer, pod którym należało szukać danej pozycji.

Udostępnianie zbiorów

Godziny otwarcia Biblioteki wyznaczone były z uwzględnieniem potrzeb czytelników. Wypożyczalnia i czytelnia czynne były od poniedziałku do piątku od 8⁰⁰ do 18⁰⁰, w soboty od 9⁰⁰ do 13⁰⁰. W przerwach semestralnych ograniczano godziny otwarcia i pracowano od 9⁰⁰ do 15⁰⁰.

W bibliotece zarejestrowani byli przede wszystkim studenci i doktoranci Instytutu Fizyki oraz Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii, pracownicy naukowo-dydaktyczni Instytutu Fizyki. W dalszej kolejności studenci i pracownicy naukowcy Wydziału Informatyki i Nauki o Materiałach (dawniej Wydziału Techniki). Resztę stanowili pracownicy i studenci innych wydziałów Uniwersytetu Śląskiego.

Stale wzrastała liczba miejsc dla czytelników, korzystających ze zbiorów na miejscu. W ostatnim okresie, tj. od lat 90. biblioteka dysponowała 60 miejscami dla czytelników w obu czytelniach.



Wykres 3. Liczba czytelników w latach 1965–2010

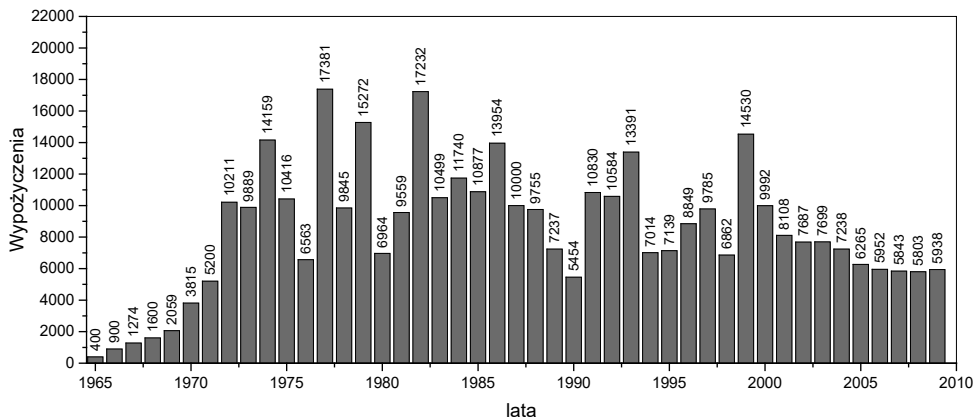
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki.

Liczba czytelników korzystających z biblioteki znacząco rosła w latach 1965–1970. W pozostałych latach pozostawała prawie na równym poziomie. Wahania w latach 1989–1994 mogły mieć związek ze zmianą liczby studentów na poszczególnych kierunkach, co miało bezpośrednie przełożenie na liczbę korzystających z biblioteki. Średnia roczna liczba czytelników wynosiła 1 300 osób.

Jednym z zasadniczych celów i podstawowym zadaniem współczesnej biblioteki jest udostępnianie zgromadzonych zbiorów. Księgozbiór był formowany z myślą o teraźniejszych i przyszłych użytkownikach. We właściwym doborze księgozbioru BIF uczestniczyli bibliotekarze, pracownicy naukowo-dydaktyczni Instytutu oraz studenci. Nie było podstaw do kupowania dużej liczby książek, gdyż ich treść, ze względu na szybki postęp w dziedzinie nauk przyrodniczych, szybko się dezaktualizowała. W doborze literatury fachowej konieczne więc było uwzględnianie różnych czynników. Literaturę podstawową, zgodną z programem studiów i zapotrzebowaniem nauczycieli akademickich, umieszczano w księgozbiorze zwanym *Podręczniki*. Należało przy tym uwzględnić planowaną liczbę studentów mających zeń korzystać.

Pozostałą część księgozbioru stanowiły książki poszerzające zakres podstawowy. Służył on głównie pracownikom naukowo-dydaktycznym, ale i studentom, dla których kurs podstawowy nie był wystarczający, a także magistrantom i doktorantom.

Jak wspomniano, biblioteka posiadała wolny dostęp do zbiorów, co znacznie ułatwiało korzystanie z całości księgozbioru. Pozwalało to na dokonywanie wyboru literatury spełniającej oczekiwania czytelnika.



Wykres 4. Liczba wypożyczonych książek w latach 1965–2010

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki.

Dane na wykresie przedstawiają liczbę wypożyczeń, która odzwierciedla wzrost księgozbioru związany z rozwojem Instytutu Fizyki, prowadzonymi badaniami i kierunkami studiów. Spadek wypożyczeń w latach 2000–2010 prawdopodobnie ma związek z pojawieniem się i coraz powszechniejszym wykorzystywaniem źródeł elektronicznych (m.in. baz pełnotekstowych, czasopism elektronicznych, zasobów internetowych etc.). Średnio wypożyczano 8 600 woluminów rocznie.

Od początku istnienia wypożyczalnia działała w sposób tradycyjny (nie wypożyczano zbiorów elektronicznie). Przy wolnym dostępie do półek kolejność czynności związanych z wypożyczeniem była inna niż w klasycznej bibliotece naukowej. Najpierw czytelnik odnajdywał szukaną pozycję – w katalogu lub bezpośrednio na półce, a potem wypełniał rewers, będący dowodem wypożyczenia. Rewers wypełniany był po obu stronach, zgodnie ze wzorem zamieszczonym w bibliotece (ilustr. 1).

NR KARTY BIBL.		Wypożyczalnia	
Wypożyczalnia NOWAK BARBARA Nazwisko i imię wypożyczającego wypełnić drukiem		SYGNATURA BIF 31200	
Uwagi wypożyczalni		Ilość wol.	
SYGNATURA BIF 31200	Ilość wol.	Tom (Rocznik)	
Autor Ch. Kittel		Uwagi wypożyczalni	
Tytuł Mechanika		Autor Ch. Kittel	
Tom (Rocznik)		Tytuł Mechanika	
Wypożyczając powyższe dzieło, oświadczam, że biorę pełną odpowiedzialność za jego całość i termin zwrotu, stosownie do regulaminu biblioteki		dn. 06.06.08.	
podpis wypożyczającego M		NOWAK BARBARA Nazwisko i imię wypożyczającego wypełnić drukiem	
dn. 06.06.08.			

Ilustr. 1. Przykładowy tradycyjny rewers BIF

Książki były wypożyczane na zewnątrz na okres jednego miesiąca, w przypadku podręczników – na cały semestr. Studenci I i II roku studiów mogli jednorazowo mieć na koncie sześć książek, natomiast od III roku – dziesięć. Limit wypożyczeń dla doktorantów ustalono na dziesięć książek na cały rok, pod warunkiem, że nie były to tytuły pojedynczych egzemplarzy.

Biblioteka prowadziła tradycyjne katalogi kartkowe – alfabetyczny i rzeczowy. Budowa katalogu rzeczowego odpowiadała strukturze przyjętego w BIF Schematu Układu Rzeczowego. Przy

Nr _____			
Nazwisko i imię _____			
Adres _____			
Wydział _____		rok _____ Nr indeksu _____	
Zaoczne Studium _____		rok _____ Nr indeksu _____	
Pracownicy nauki Nr leg. _____			
Pracownicy administracji Nr leg. _____			
Stanowisko _____			
Nazwa Zakładu Pracy i adres _____			
Prolongaty			
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
DEKLARACJA CZYTELNIKA			
Biblioteka Instytutu Fizyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach			

Ilustr. 2. Deklaracja czytelnika w BIF

sygnaturach podana była informacja dodatkowa – numer, pod którym można było znaleźć konkretny dokument na półce. Katalogi tradycyjne prowadzone były do roku 2002, czyli do momentu wejścia biblioteki do systemów elektronicznych. Od 2002 roku opracowane przez bibliotekę książki można było wyszukiwać w katalogu OPAC. Każdorazowe korzystanie użytkowników z biblioteki było odnotowywane w księdze odwiedzin.

Do Biblioteki mogli zapisywać się tylko czytelnicy z macierzystej Uczelni. Przy zapisach do biblioteki studentów i doktorantów potrzebny był indeks, w którym otrzymywali pieczętą „książki wypożyczono”, wypełniając czytelnie deklarację czytelnika (ilustr. 2) oraz kartę czytelnika, którą należało okazywać dyżurującemu bibliotekarzowi. Pracowników naukowo-dydaktycznych zapisywano na podstawie zaświadczenia o zatrudnieniu, które wydawał Dział Spraw Osobowych UŚ.

W bibliotece oprócz dwu podstawowych form udostępniania zbiorów: bezpośredniej (prezencyjnej), czyli w czytelniach oraz udostępniania poza bibliotekę (wypożyczalnia), stosowano udostępnianie czasowe zbiorów dla Wypożyczalni Międzybibliotecznej.

Była to forma wypożyczenia pośrednia. W tej formie wypożyczeń bibliotekarz z wypożyczalni międzybibliotecznej przynosił wypisany rewers i otrzymywał czasowo książkę. Prośba osoby korzystającej z usług wypożyczalni międzybibliotecznej mogła również dotyczyć artykułu z czasopisma. Wówczas wykonywano odbitki kserograficzne zamawianego artykułu. Współpraca z Wypożyczalnią Międzybiblioteczną miała charakter dwustronny. Pracownicy naukowcy, doktoranci czy magistranci, chcąc sprowadzić potrzebną im książkę lub artykuł z innej biblioteki w Polsce lub z zagranicy, zwracali się z prośbą do BIF o sprowadzenie poszukiwanych dokumentów.

Zbiory czytelni stanowiły czasopisma zagraniczne, wydawane w języku angielskim oraz polskie. Oprócz wersji tradycyjnej biblioteka posiadała czasopisma w wersji elektronicznej. Wykazy czasopism pełnotekstowych dostępnych w sieci Uniwersytetu Śląskiego w serwisach ujęte były w spisach, które otrzymywano z Działu Informacji Naukowej BUŚ. Dostęp do nich można było znaleźć również na stronie BUŚ (EBSCO, Science Direct, Royal Society of Chemistry).

Licencyjne bazy danych udostępniane były użytkownikom na stanowiskach komputerowych, którym nadano numery IP sieci uczelnianej UŚ¹⁵. Z baz danych mogli korzystać wszyscy zainteresowani użytkownicy. Warunki korzystania ze stanowisk komputerowych określał regulamin biblioteki. Użytkownik mógł utrwalić wyniki wyszukiwania w bazie danych na dowolnym nośniku. W przypadku korzystania z kawiarenki internetowej, nad którą pieczę miała biblioteka, wyniki wyszukiwania można było wydrukować nieodpłatnie (dla studentów i doktorantów). Szczegóło-

¹⁵ *Przewodnik po zasobach informacyjnych Górnośląskiego konsorcjum bibliotek naukowych*. Pod red. B. ZAŁĄCZKOWSKIEJ. Katowice 2000, s. 101.

we przepisy dotyczące korzystania z zasobów biblioteki oraz związane z jej działalnością usługo-wo-informacyjną ujęte były w regulaminie.

Biblioteka prowadziła również działalność informacyjną i dydaktyczną.

W październiku przeprowadzano szkolenia z przysposobienia bibliotecznego dla studentów I roku wszystkich kierunków prowadzonych przez Instytut Fizyki. Przyjmowano również studentów II i III roku bibliotekoznawstwa na praktyki śródroczne.

Zakończenie

Biblioteka Instytutu Fizyki działała w latach 1965–2012. Jej księgozbiór służył Wydziałom: Matematyki, Fizyki i Chemii, a także Informatyki i Nauki o Materiałach (dawniej Wydział Techniki), Biologii i Ochrony Środowiska, Nauk o Ziemi. Z zasobów Biblioteki korzystali studenci kilkunastu kierunków kształcenia.

Zadaniem Biblioteki Instytutu Fizyki było rozpoznawanie i zaspokajanie potrzeb informacyjno-edukacyjnych użytkowników. Do podstawowych funkcji biblioteki należało gromadzenie, opracowanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych. Rozwój technologii informacyjnych przyczynił się do unowocześnienia form pracy, podstawowych funkcji oraz działalności informacyjnej BIF, a także modernizacji sprzętowej. Ważną rolę w tym procesie odegrała komputeryzacja, która zapoczątkowała w latach 90. nową erę w dziejach biblioteki. Zaplecze informatyczne (serwerownie, informatycy) rozrastało się w postępie geometrycznym. Zaistniała potrzeba stworzenia „centrum” informacji naukowej oraz wypożyczalni międzywydziałowej, a nawet międzyuczelnianej, do czego przyczyniło się otwarcie kierunków studiów międzywydziałowych oraz międzyuczelnianych, a także współpraca z uczelniami zagranicznymi. Stąd też dążenie do stworzenia instytucji, która zaspokoiliby te potrzeby i mogła służyć szerokiemu gronu czytelników, także wykraczającemu poza mury uczelni wyższych, pragnących podjąć samokształcenie oraz dla środowisk pozanaukowych.

Bibliografia

- MATLAK M.: *Ojciec katowickiej fizyki teoretycznej. Wspomnienie o Profesorze Andrzeju Pawlikowskim*. „Gazeta Uniwersytecka. Miesięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” 2007, nr 9 (149), s. 26–27.
- Przewodnik po zasobach informacyjnych Górnośląskiego konsorcjum bibliotek naukowych*. Pod red. B. ZAJĄCZKOWSKIEJ. Katowice 2000.
- Uniwersytet Śląski 1968–2008. „Mądrość zbudowała sobie dom...”*. Dzieje, dokumentacja, źródła. Pod red. A. BARCIAKA. Katowice 2008.
- WOŹNICKA J.: *Organizacja biblioteki zakładowej wyższej uczelni na podstawie rzeczowego układu księgozbiorów na przykładzie Biblioteki Instytutu Fizyki Uniwersytetu Śląskiego*. W: *Z problemów organizacji pracy bibliotecznej*. T. 2. Red. A. JAROSZ, H. KOT. Katowice 1983, s. 55–66.

Streszczenie

Władze Uniwersytetu Śląskiego, od początku istnienia uczelni, dużą wagę przykładały do tworzenia właściwego zaplecza naukowego, m.in. dostępu do literatury i najnowszych wyników badań. W tym celu tworzono biblioteki dziedzinowe. Jedną z pierwszych bibliotek specjalistycznych była Biblioteka Instytutu Fizyki. Niniejszy artykuł przybliży historię działalności, ciągłość gromadzenia zbiorów oraz sylwetki ludzi w niej pracujących, od powstania do jej likwidacji i wcielenia w struktury CINIb-y (Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej).

Słowa kluczowe:

Biblioteka Instytutu Fizyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, historia biblioteki, zbiory biblioteczne, organizacja biblioteki, informacja naukowa, opracowanie zbiorów, gromadzenie zbiorów, Pawlikowski Andrzej (1928–1986).

ANEKS**Wykaz pracowników Biblioteki Instytutu Fizyki od 1965 do 2012**

Nazwisko i imię	Lata pracy	Stanowisko, pełniona funkcja
1	2	3
Copik Grażyna***	1975–1976	młodszy bibliotekarz
Duka Piotr*		
Dziewanowska Barbara***	1975–1981	młodszy bibliotekarz
Dziuk Anna***	1981–2012	bibliotekarz
Faruga Anna***		
Gała Aleksandra***	1984	p.o. kierownika
Ganczarska Joanna***	1975–1979	młodszy bibliotekarz, kierownik
Gębarowski Mariusz***	1998–1999	student 5-go roku fizyki
Hermanowska Zofia****	1975–1981; 1988–1991	kustosz
Jaros Jarosława**	1980–1995	kustosz
Kalińska Anna***	–1998	starszy magazynier
Kawęcka Magdalena*		
Kornaś Edyta*		
Kozik Barbara*		

Biblioteka Instytutu Fizyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1965–2012)

1	2	3
Królicka Barbara*		
Kwaśny Maria***	1980–1994	kustosz, kierownik
Laskowska Barbara**	1987–2012	magazynier
Lipa Joanna*		
Mainka Regina***	1976–1977	młodszy bibliotekarz
Moczarska Krystyna**	1973–1974	
Musiał Ryszard**		
Orlińska Małgorzata*		
Pawlikowski Andrzej***	1965–1970	profesor, kierownik
Piworowicz Teresa**	1981	
Pogorzałek Kornelia*		
Puchała-Kliś Janina*		
Sagan Róża***	1967–	młodszy bibliotekarz
Skowron Anna***	1976	starszy technik, fotograf
Skowrońska Maria*		
Stasz (Piesyk) Halina***	1977–2008	starszy bibliotekarz, kierownik
Stokłosa Alina***	1994–2012	starszy bibliotekarz, kierownik
Stokowska Marzanna**	1981–1982	
Syska Jacek****	1987	
Szeruga Anna*		
Wieczorek Romualda (Rakowiecka)***	1976–1978	młodszy bibliotekarz
Wiśniewska Urszula**	1971	
Wojtuszek Danuta**	1977–1978	pomoc techniczna
Woźnicka Janina***	1971–1978	starszy kustosz dyplomowany, kierownik

Źródło: * Biblioteka otwarta. Wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego. Red. M. KYC-LER, D. PAWELEC.

** Skład Osobowy w Roku Akademickim... Uniwersytet Śląski.

*** Sprawozdania z działalności Biblioteki Instytutu Fizyki...

**** Kwerenda przeprowadzona na podstawie akt osobowych pracowniczych zewidencjonowanych w zasobie Archiwum UŚ pod sygn. 186/H. Kwerendę przeprowadziła Anna Bieniek.

***** Dane uzyskane na podstawie rozmowy z pracownikiem.